

माडी नगरपालिकाको वित्तीय साक्षरता रणनीति : २०८०-२०८५

वित्तीय साक्षरता रणनीति : २०८०-८५

माडी नगरपालिका
नगर कार्यपालिकाको कार्यालय
बसन्तपुर
जिल्ला: चितवन
बागमती प्रदेश

विषय सूची

१. वित्तीय साक्षरता रणनीति एक झलक	१
२. पृष्ठभूमि	२
३. वित्तीय साक्षरताको बुझाइ	२
४. वर्तमान अवस्था	४
५. हालसम्मको प्रयास	५
६. वित्तीय साक्षरता रणनीतिको आवश्यकता	५
७. अवसर,समस्या तथा चुनौतीको विश्लेषण	५
८. सोच:.....	६
९. लक्ष्य:.....	७
१०. उद्देश्य	७
११. रणनीतिक प्राथमिकताहरु	७
१२. रणनीति तथा कार्यनीतिहरु	७
१३. रणनीति कार्यान्वयनको व्यवस्था	१२
१४. स्रोत व्यवस्थापन.....	१४
१५. अनुगमन तथा मूल्याङ्कन	१४
१६. जोखिम.....	१४
१६. समीक्षा तथा संशोधन.....	१६

वित्तीय साक्षरता रणनीति : २०८०-२०८५

१. वित्तीय साक्षरता रणनीति एक भ्रलक

सोच	“सुसूचित नागरिक समृद्ध सहर पूर्ण वित्तीय साक्षर माडी नगर”
लक्ष्य	“नगरवासीको वित्तीय ज्ञान, सीप र पहुँच अभिवृद्धि गर्ने”
उद्देश्य	<ul style="list-style-type: none">• सबै नागरिकहरूलाई वित्तीय रुपमा साक्षर बनाउनु• वित्तीय सेवामा पहुँच वृद्धि गराउनु• वित्तीय अनुशासन कायम राख्नु
अपेक्षित उपलब्धि	<ul style="list-style-type: none">▪ पैसाको व्यवस्थापन र सम्पत्ति सुरक्षित हुने▪ अग्रिम योजना र दिगो भविष्य सुनिश्चित हुने▪ संयुक्त वित्तीय निर्णयहरू प्रभावकारी रुपमा हुने▪ वित्तीय ठगी र अत्यधिक ऋणको बोझबाट जोगिने▪ वित्तीय क्षमता र वित्तीय उत्थानशीलतामा बृद्धि हुने
पद्धति	<ul style="list-style-type: none">▪ सरोकारवाला संघ-संस्थाहरूसँग साभेदारीमा वृद्धि▪ प्रभावकारी रुपमा सेवा विस्तार गर्ने▪ वित्तीय सेवाहरूका पहुँचमा सुधार गर्ने▪ सदस्यहरूको व्यवहारमा परिवर्तन गर्ने
प्रमुख क्षेत्र	<ul style="list-style-type: none">▪ वित्तीय सेवामा पहुँच र उपयोग▪ वित्तीय व्यवस्थापनमा गुणस्तरीय मार्गदर्शन प्रदान▪ उद्यमशीलता विकास▪ विद्युतीय वित्तीय सेवा र सदस्य संरक्षण प्रवर्द्धन
रणनीति	<ul style="list-style-type: none">▪ समुदायमा वित्तीय साक्षरता सम्बन्धी ज्ञान प्रदान गर्ने▪ स्थानीय पाठ्यक्रममा वित्तीय साक्षरता समावेश गरी विद्यालय-शिक्षा दिने▪ वित्तीय साक्षरताका लागि सरोकारवालासँग समन्वय र साभेदारी गर्ने▪ सहकारीमार्फत् वित्तीय शिक्षा प्रदान गर्ने▪ नगरपालिकाको नीति, कार्यक्रम तथा बजेटमा वित्तीय साक्षरतालाई समावेश गर्ने▪ गैर बैंकिंग कारोवारलाई बैंकिंग कारोवारमा समावेश गराउने

२. पृष्ठभूमि

माडी नगरपालिका समुद्र सतहबाट ६३ देखि ७५० मिटर उचाइमा अवस्थित छ। यस नगरपालिकाको कुल क्षेत्रफल २१८.५२ वर्ग कि.मि. रहेको छ र यो नौ वटा वडामा विभक्त छ। २०७८ सालको जनगणना अनुसार यस नगरपालिकामा १०,१२० घर-परिवार रहेका छन्। यहाँको कुल जनसंख्या ३८,२९५ रहेको छ। जसमध्ये महिला र पुरुषको जनसंख्या क्रमशः १८,०८३ र २०,२१२ रहेको छ। बागमती प्रदेशको भारतसँग जोडिएको यस स्थानीय तह कृषि तथा पर्यटनको केन्द्रको रूपमा रहेको छ। त्यसमा पनि हुलाकी मार्ग यसको केन्द्रबाट गएकोले यसको व्यापारिक महत्व अझ बढेको छ। साथै यो पर्यटकीय नगरीको रूपमा समेत परिचित छ।

समग्रमा विश्लेषण गर्दा आर्थिक क्रियाकलापको प्रमुख केन्द्रको रूपमा विकास भएको र यो दिनानुदिन बढ्दै गएको परिप्रेक्ष्यमा यस नगरपालिकामा वित्तीय कारोबार पनि बढ्दै जानु स्वाभाविक देखिन्छ। वित्तीय सेवा प्रवाहका लागि हाल यस नगरपालिकामा ४ वटा बैंक, १३ वटा लघुवित्त वित्तीय संस्था र ४१ वटा सहकारी संस्था सक्रिय रूपमा कार्यरत छन्। साथै ४ वटा गैरसरकारी संस्थाहरूले पनि यस नगरपालिकामा समन्वयात्मक रूपमा कार्य गर्दै आइरहेका छन्। नगरपालिकाभित्रको आर्थिक कारोबारलाई व्यवस्थित गर्न, अनौपचारिक रूपमा भइरहेका आर्थिक तथा वित्तीय कारोबारलाई बैंक तथा वित्तीय संस्था अन्तर्गत ल्याउन, नागरिकलाई अनावश्यक भन्फट र ठगीबाट मुक्त गरी सरल र सहज वित्तीय सेवा पुऱ्याउँदै “समृद्ध नेपाल, सुखी नेपाली” को राष्ट्रिय सोच पूरा गर्न यो रणनीतिले महत्वपूर्ण योगदान दिने अपेक्षा गरिएको छ।

तसर्थ, सुरक्षित आप्रवासन (सामी) कार्यक्रम अन्तर्गत डिप्रोक्स-नेपालको प्राविधिक सहयोगमा नगरपालिकाले यो वित्तीय साक्षरता रणनीति तर्जुमा गरेको छ।

३. वित्तीय साक्षरताको बुझाइ

वित्तीय साक्षरता आम्दानी, खर्च, वित्तीय योजना, बजेट, बचत, कर्जा, लघु-व्यवसाय, लगानी आदिको राम्रो व्यवस्थापन गर्न आवश्यक पर्ने ज्ञान, सीप र व्यवहार सिकाउने शिक्षा हो। वित्तीय साक्षरताबाट असल वित्तीय व्यवहार गर्न, व्यवसाय छनोट तथा सञ्चालन गर्न र आफ्नो आर्थिक समृद्धिका लागि वित्तीय लक्ष्य निर्धारण गर्ने ज्ञान र सीप पाइन्छ। ECI अफ्रिकाले ‘Financial Literacy Scoping Study and Strategy Project’ को प्रतिवेदनमा वित्तीय साक्षरतालाई पैसाको प्रयोग र व्यवस्थापन सम्बन्धमा सुसूचित हुने र प्रभावकारी निर्णय लिने क्षमता प्रदान गर्ने बलियो माध्यमको रूपमा परिभाषित गरेको छ। कोहेन एम् र स्टाक केका अनुसार “वित्तीय साक्षरता समुदाय र वित्तीय संस्था दुवैका लागि फाइदाजनक छ। वित्तीय साक्षरताले पैसाको उचित व्यवस्थापनको लागि आवश्यक पर्ने ज्ञान, सीप र व्यवहारको बारेमा सिकाउँदछ।”

वित्तीय साक्षरता औपचारिक र अनौपचारिक दुवै हुन सक्दछ। यसले व्यक्तिलाई विविध वित्तीय सेवाहरूको उपलब्धता र ती सेवाहरूको कसरी उचित प्रयोग गर्ने भन्ने जानकारी दिन्छ र उपयुक्त वित्तीय सेवाहरू छनोट गर्न सक्ने ज्ञान र सीप प्रदान गर्दछ। यसले वित्तीय अवधारणा बुझ्न सक्ने र दैनिक जीवनका लागि उपयुक्त वित्तीय सेवा छनोट गर्न सक्ने क्षमता बढाउँदछ। आफ्नो आर्थिक समृद्धिका लागि प्रभाव पार्न सक्ने उपयुक्त व्यवसाय छनोट गर्न सक्ने खुबी अनुसार वित्तीय साक्षरताको स्तर निर्धारण गर्न सकिन्छ। समुदायको शैक्षिक स्तर, उमेर समूह र विविध वित्तीय सेवाको उपलब्धताको आधारमा एक

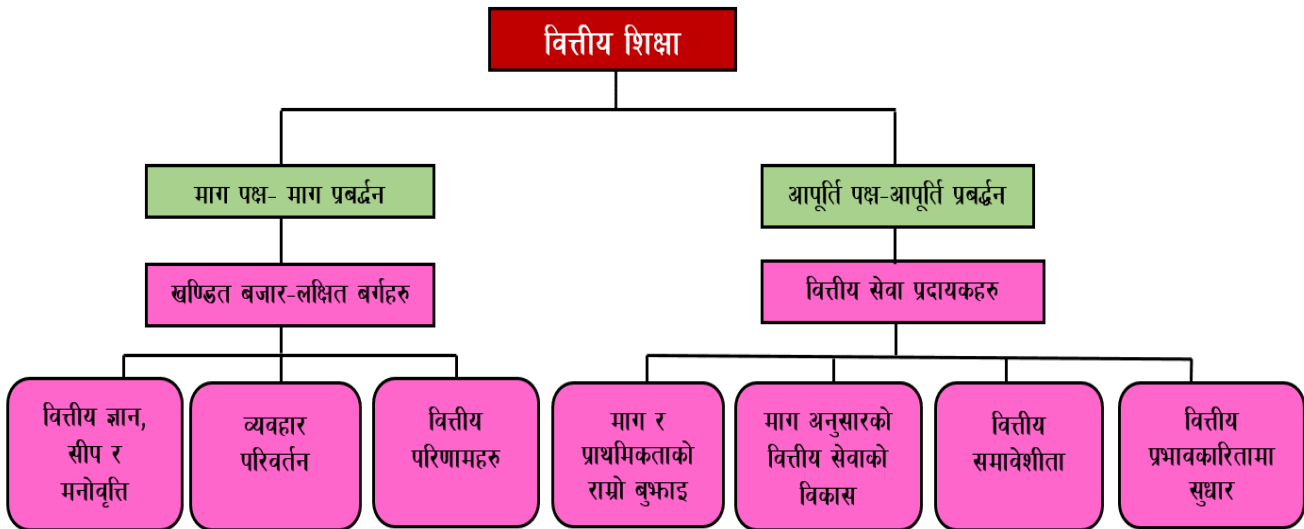
अर्को समुदायमा दिनुपर्ने वित्तीय ज्ञानका विषयहरू फरक हुन सक्दछन् । त्यसैले निश्चित समुदाय वा व्यक्तिको आवश्यकताको आधारमा वित्तीय साक्षरता कार्यक्रम तयार गरी सञ्चालन गर्न आवश्यक छ ।

सामान्यतया वित्तीय स्रोतसाधनलाई आफ्नो भलाइको लागि प्रभावकारी रूपमा प्रयोग गर्ने क्रममा हासिल गर्ने ज्ञान तथा सीपको रूपमा वित्तीय साक्षरतालाई परिभाषित गरेको पाइन्छ । यसले वित्तीय सेवा उपलब्ध गराउनेहरूलाई समेत उनीहरूको सेवा वा उत्पादनहरूको बारेमा राम्ररी बुझ्न, उक्त उत्पादनसँग जोडिएको जोखिमको घनत्व एवम् गहिराइको पहिचान गर्न र त्यसलाई व्यवस्थापन गर्न तथा उनीहरूका ग्राहक (उपभोक्ता) को वास्तविक आवश्यकतालाई पहिचान गरी आफ्ना उत्पादनहरूलाई परिमार्जन गर्न सहयोग पुऱ्याउँछ । वित्तीय साक्षरताले समग्र वित्तीय प्रणालीमा विश्वास अभिवृद्धि गर्दछ र सहभागिता वृद्धि गर्न पनि मद्दत गर्दछ ।

“वित्तीय ज्ञान, क्षमता, सीप र संस्कृति भएको व्यक्ति नै वित्तीय रूपमा सक्षम व्यक्ति हो जसले व्यक्तिगत वित्त र परिस्थिति अनुसार सही कार्यहरू गर्न उनीहरूलाई सुसूचित गराउने र जिम्मेवार निर्णय गर्न सक्ने अवसर प्रदान गर्दछ ।”

वित्तीय साक्षरताको अवधारणात्मक संरचना

वित्तीय साक्षरताको अवधारणात्मक संरचनाले विभिन्न लक्षित वर्गहरूलाई वित्तीय ज्ञान प्रदान गरी सीपहरू र मनोवृत्तिको प्रदर्शन गरी वित्तीय परिणामका लागि व्यवहारमा परिवर्तन गर्ने प्रयास गरेको छ । यसले लक्षित वर्गहरूको मागको पक्षमा प्राथमिकताहरूलाई राम्रोसँग बुझ्न मद्दत गर्नेछ, जसले बजार उत्तरदायी, उत्पादन प्रबर्द्धन, वहिष्करण तथा वञ्चितकरणमा परेकाहरूलाई समावेश, वित्तीय प्रभावकारिता र नाफामा वृद्धि गर्न मद्दत गर्नेछ । नेपाल राष्ट्र बैङ्कको वित्तीय साक्षरता फ्रेमवर्क अनुसार अवधारणात्मक संरचनालाई तल चित्रण गरिएको छ :-

वित्तीय साक्षरता: आम्दानी, खर्च, बजेट, बचत, ऋण र लगानीको लागि पैसाको सही तरिकाले व्यवस्थापन गर्ने अभ्यासहरू अपनाउन आवश्यक ज्ञान, सीप र धारणामा सकारात्मक विकास गर्ने शिक्षा हो । यसले गरिबहरूको आर्थिक सुरक्षामा सुधार गर्न, वित्तीय सेवाहरूलाई अभि प्रभावकारी रूपमा प्रयोग गर्न, सूचना र स्रोतहरू प्रयोग गर्ने क्षमता विकास गर्न महत्वपूर्ण भूमिका निर्वाह गर्दछ ।

वित्तीय क्षमता: वित्तीय क्षमता ज्ञान, सीप, धारणा र व्यवहारको संयोजन हो जसले व्यक्तिलाई तर्कसङ्गत रूपमा सुसूचित गरी प्रभावकारी वित्तीय निर्णयहरू लिन सहयोग गर्दछ ।

वित्तीय क्षमताका आधारहरू:

ज्ञान: विभिन्न माध्यमबाट प्राप्त जानकारीको भण्डारण, जस्तै: शिक्षा, प्रशिक्षण र व्यक्तिगत अनुभव ।

सीप: प्राप्त ज्ञानलाई लागु गर्ने क्षमता ।

धारणा: ज्ञान प्रयोग गर्न समय र स्रोतहरू खर्च गर्ने इच्छुकता र तत्परता ।

व्यवहार: व्यक्तिको दैनिक जीवनमा ज्ञान, सीप र धारणाको प्रयोग ।

वित्तीय समावेशीकरण: वित्तीय समावेशीकरण भनेको औपचारिक वित्तीय सेवा प्रदायकहरूद्वारा उचित मूल्यमा वित्तीय सेवाबाट वञ्चित वा अर्धवञ्चित समुदायका व्यक्तिहरूको आवश्यकता पूरा गर्न उपयुक्त वित्तीय बस्तु तथा सेवाहरूको प्रावधान हो ।

वित्तीय रूपमा समावेश भएको व्यक्ति आर्थिक रूपमा सशक्त नहुन सक्दछ । त्यसैले वित्तीय साक्षरताले सूचनाको आदान-प्रदान, वित्तीय सेवाको प्रयोगमा सुधार, तत्परता, आत्मविश्वासमा बृद्धि गरी वित्तीय पहुँच, उपयोग र सशक्तिकरणमा महत्वपूर्ण भूमिका खेल्दछ ।

४. वर्तमान अवस्था

आर्थिक सर्वेक्षण अनुसार कुल जनसंख्याको १५.१% नेपालीहरू गरिबीको रेखामुनि रहेका छन् । नेपालको मानव विकास सूचाङ्क (०.६०२) निकै कमजोर अवस्थामा देखिन्छ । संयुक्त राष्ट्र संघको सन् २०२१ को मानव विकास प्रतिवेदनले विश्वका १९१ देशमध्ये नेपाललाई गरिबीका हिसावले १४३ औं स्थानमा राखेको छ ।

नेपाल राष्ट्र बैङ्कले डिसेम्बर २०२२ मा गरेको वित्तीय साक्षरता आधार सर्वेक्षणको नतिजा अनुसार ५७.९ प्रतिशत नेपालीहरू वित्तीय रूपमा साक्षर रहेको पाइएको छ । वित्तीय साक्षरताको तीन आयामको रूपमा रहेको वित्तीय ज्ञान ४७.३ प्रतिशत, वित्तीय व्यवहार ६३.५ प्रतिशत र वित्तीय मनोवृत्ति ६४.१ प्रतिशत रहेको पाइएको छ । वयस्क जनसंख्याको २७.५ प्रतिशतले मात्र वित्तीय साक्षरताका तिनै आयामहरूमा न्यूनतम अङ्क प्राप्त गरेका छन् । वित्तीय ज्ञानमा ३६.५ प्रतिशत वयस्क जनसंख्या, वित्तीय व्यवहारमा ५६.६ प्रतिशत र वित्तीय मनोवृत्तिमा ९५.४ प्रतिशत वयस्क मानिसहरूले न्यूनतम अङ्क प्राप्त गरेका छन् । पुरुषको वित्तीय साक्षरता अङ्क ६१.८ प्रतिशत पाइएको छ जुन महिलाको तुलनामा ७.५ प्रतिशतले बढी हो । पुरुषको वित्तीय ज्ञानमा अङ्क ५६.५ प्रतिशत रहेको छ जुन महिलाको तुलनामा १७.९ प्रतिशतले बढी

हो । वित्तीय ज्ञानमा लैङ्गिक भिन्नता सबै प्रदेशमा पाइएको छ । वित्तीय समावेशिताको स्थिति आकलन गर्दा वयस्क जनसंख्याको वित्तीय प्रयोगका सूचकहरूमा ७३.७८ प्रतिशतले भुक्तानी उपकरण, ८६.६४ प्रतिशतले बचत, लगानी वा अवकाश उपकरण, ३०.०२ प्रतिशतले बीमा सेवा र ४६.३४ प्रतिशत ऋण उपकरण प्रयोग गरेको पाइएको छ । बचत उपकरणहरूमध्ये ७१.०६ प्रतिशत वयस्क जनसंख्याले बचत खाताको प्रयोग गरेको पाइएको छ भने सबैभन्दा कम प्रतिशत जनसंख्याले लगानी कोष प्रयोग गरेका छन् । वयस्क जनसंख्याको ८.४६ प्रतिशतले निर्जीवन बीमा उपकरणहरू प्रयोग गरेका छन् भने २६.७८ प्रतिशतले जीवन बीमा उपकरणहरू प्रयोग गरेका छन् । लगभग दुई-तिहाइ वयस्क जनसंख्या कम्तिमा ५ किसिमका वित्तीय उपकरणबारे सचेत छन् । अझै पनि ७१.८३ प्रतिशत वयस्क जनसंख्या आफ्नो आर्थिक आवश्यकता पूरा गर्न परिवार तथा साथीभाइको बचत वा ऋणमा निर्भर रहेका छन् ।

सर्वेक्षणमा ४६.३४ प्रतिशत वयस्क जनसंख्याले कर्जा प्रयोग गरेका छन् भने जम्मा १७.६० प्रतिशतले मात्र बैंक कर्जा उपयोग गरेका छन् । कृषि र निर्माण क्षेत्रका कामदारको सबैभन्दा कम हिस्साले बैंक कर्जा प्रयोग गरेका छन् भने होटल र रेष्टुरेन्टका कामदारको बढी हिस्साले सामूहिक बचत ऋणको प्रयोग गरेका छन् । राष्ट्रिय स्तरमा वयस्क जनसंख्याको २.३५ प्रतिशतले मात्र सरकारी सहूलियतपूर्ण कर्जाको प्रयोग गरेका छन् ।

यस माडी नगरपालिकामा वित्तीय साक्षरताको स्थिति सम्बन्धी छुट्टै अध्ययन नभएको भएता पनि यहाँको वित्तीय साक्षरताको स्थिति राष्ट्रिय औषतको वरिपरि रहेको अनुमान गर्न सकिन्छ ।

५. हालसम्मको प्रयास

१५ औं पञ्चवर्षीय योजनाको ४.४ को मौद्रिक तथा वित्तीय क्षेत्र अन्तर्गतको रणनीति नं. ३ मा वित्तीय साक्षरता अभिवृद्धि र वित्तीय प्रविधिको प्रयोग मार्फत दुर्गम तथा पिछडिएका क्षेत्रसम्म वित्तीय पहुँच विस्तार गर्ने विषय समावेश गरिएको र सो रणनीति कार्यान्वयनका लागि स्थानीय तह, बैंक तथा वित्तीय संस्था एवम् सहकारी संस्था र सामुदायिक संस्थाको सहकार्यमा वित्तीय साक्षरता अभिवृद्धि, वित्तीय सेवाको पहुँच विस्तार, सूचना प्रविधिको अधिकतम उपयोग, स्थानीय तहमा उपयुक्त वित्तीय उपकरणहरूको विकास तथा विस्तार, दुर्गम तथा पिछडिएको क्षेत्रमा वित्तीय पहुँच विस्तार गर्न लघुवित्त वित्तीय संस्थालाई सामाजिक बैकिङ्ग अवधारणामा वित्तीय सेवा प्रवाह गर्न प्रोत्साहित गरिने कार्यनीति प्रस्ताव गरिएको छ ।

स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन २०७४ को परिच्छेद ३ को दफा ११ को उपदफा 'थ' मा वैदेशिक रोजगारीमा जाने श्रमशक्तिको लागि वित्तीय साक्षरता र सीपमूलक तालिम सञ्चालन गर्ने विषय उल्लेख गरिएको छ । स्थानीय सरकारहरूले आफूलाई आवश्यक पर्ने नीति बनाउन सक्ने प्रावधान रहेको छ । यसका अतिरिक्त नगरपालिकाले सुरक्षित आप्रवासन (सामी) कार्यक्रम मार्फत वैदेशिक रोजगारमा रहेका विप्रेषण प्राप्त गरिरहेका परिवारका सदस्यहरूका लागि वित्तीय साक्षरता कार्यक्रम कार्यान्वयन गरिरहेको छ ।

६. वित्तीय साक्षरता रणनीतिको आवश्यकता

आर्थिक तथा सामाजिक विकासका लागि क्षमता सुहाउँदो र पहुँच पुग्न सक्ने खालका वित्तीय सेवाहरू विस्तार गर्न वित्तीय साक्षरता रणनीतिको अग्रणी भूमिका रहने छ। यसको कार्यान्वयनबाट नागरिकहरूको वित्तीय कारोबारमा सहजता ल्याउन, वित्तीय कारोबार, बैङ्क तथा वित्तीय संस्था, सरोकारवाला संघसंस्था तथा नागरिकहरूको बुझाइमा एकरूपता ल्याउन, बैङ्क तथा वित्तीय संस्था बाहिर रहेका वित्तीय कारोबारलाई बैङ्क तथा वित्तीय संस्थाको दायराभित्र ल्याउन, बैकिङ तथा वित्तीय क्षेत्रमा हुने ठगी नियन्त्रण गर्न, वैदेशिक रोजगारीमार्फत प्राप्त हुने विप्रेषणलाई बैकिङ प्रणालीमा ल्याउन, विपन्न वर्गहरूको वित्तीय सेवाहरूमा पहुँच बृद्धि गरी लघु व्यवसाय सिर्जना गर्न, आम्दानी र रोजगारीका अवसरहरू बढाउन र दिगो विकास लक्ष्यहरू प्राप्तिका लागि सहकार्य/साभेदारी हासिल गर्न समेत योगदान पुऱ्याउने हुँदा यसको आवश्यकता अपरिहार्य देखिन्छ। यसले देहायका दिगो विकास लक्ष्यहरू प्राप्तिका योगदान पुऱ्याउछ।

- गरिबी न्यूनीकरणमा सहयोग लक्ष्य नं. १
- स्वस्थ परिवार लक्ष्य नं. ३
- गुणस्तरीय शिक्षा लक्ष्य नं. ४
- लैङ्गिक समानता लक्ष्य नं. ५
- मर्यादित काम र आर्थिक वृद्धि लक्ष्य नं. ८
- असमानता न्यूनीकरण लक्ष्य नं. १०
- उत्तरदायी उत्पादन र उपभोग लक्ष्य नं. १२
- शान्तिपूर्ण, न्यायमा पहुँच तथा जवाफदेही संघसंस्था स्थापना लक्ष्य नं. १६
- लक्ष्य प्राप्तिका लागि सहकार्य र साभेदारी लक्ष्य नं. १७

७. अवसर, समस्या तथा चुनौतीको विश्लेषण

यस नगरपालिकामा वित्तीय साक्षरताका दृष्टिकोणबाट विभिन्न समयमा गरिएका अध्ययन, छलफलहरू, खोज समेतका आधारमा **अवसर, समस्या तथा चुनौतीको विश्लेषण** गर्दा यी निम्नानुसारको अवस्था रहेको पाइयो।

७.१ अवसर

- ४ वटा बैङ्क तथा १३ वटा लघुवित्त संस्थाको पहुँच विन्दु भएको,
- विभिन्न प्रकृतिका ४१ वटा सहकारी संस्थाहरू विद्यमान रहेको,
- विभिन्न गै.स.स., उद्योग वाणिज्य संघ, रोजगार संघ तथा अन्य सहकार्य गर्न सकिने संस्थाहरू अवस्थित रहेको,
- वित्तीय साक्षरताको सम्बन्धमा संघीय सरकार, प्रदेश सरकार, समेतको चासोको विषय रहेको,
- वैदेशिक रोजगारीमा जानेको संख्या बढ्दै गएको,

- आर्थिक तथा वित्तीय कारोबार बढ्दै गएको,
- सामाजिक सुरक्षा भत्ता बैकिङ्ग प्रणालीमा आबद्ध भएको,
- स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐनमा वित्तीय साक्षरता कार्यक्रम सञ्चालन गर्न सकिने व्यवस्था रहेको,
- विद्युतीय बैकिङ्ग कारोबार बढ्दै गएको,
- विभिन्न संघ-संस्था र आम नागरिकको चासोको विषय रहेको,
- नगरपालिकामा ७८.५ प्रतिशत भन्दा बढी साक्षरता रहेको,
- सुरक्षित आप्रवासन (सामी) कार्यक्रम सञ्चालन भइरहेको ।

७.२ समस्या तथा चुनौती

क. समस्या

- नगरपालिकाबाट सञ्चालन हुने आर्थिक विकास सम्बन्धी गतिविधिहरू, सामाजिक विकासका कार्यक्रमहरू, क्षमता विकास कार्यक्रमहरू, तालिम तथा चेतनामूलक कार्यक्रमहरूमा वित्तीय साक्षरता समावेश गर्न नसकिएको,
- नगरपालिका क्षेत्रभित्र वित्तीय साक्षरता कार्यक्रम समन्वयात्मक तरिकाबाट सञ्चालन गर्न नसकिएको,
- वैदेशिक रोजगारीमा संलग्न सीमित परिवारका सदस्यभन्दा बाहेक अन्य व्यक्ति, समुदाय तथा वर्गका लागि वित्तीय साक्षरता कार्यक्रम सञ्चालन गर्न नसकिएको,
- नगरक्षेत्रभित्र रहेका बैङ्क तथा वित्तीय संस्थाहरू र सहकारीहरूले सञ्चालन गरेका वित्तीय साक्षरता सम्बन्धी कार्यक्रमको यथेष्ट रूपमा अनुगमन तथा नियमन गर्न नसकिएको,
- शिक्षण संस्था, मध्यवर्ती उपभोक्ता समिति, होटल व्यवसाय, होमस्टे, स्वास्थ्य संस्थाहरू लगायत अन्य निजी क्षेत्रलाई र उनीहरू मार्फत् नगरवासीहरूलाई वित्तीय साक्षरताको बारेमा सचेतना अभिवृद्धि गराउन नसकिएको ।

ख. चुनौती

- अनौपचारिक क्षेत्रबाट हुने आर्थिक तथा वित्तीय कारोबारलाई बैकिङ्ग प्रणालीभित्र ल्याउनु,
- दक्ष मानवीय स्रोतको व्यवस्थापन गर्नु,
- कम्तीमा एक घर, एक बैङ्क खाताको प्रावधान लागू गर्नु,
- वित्तीय साक्षरतालाई सबै नागरिकसम्म पुर्याउनु,
- वित्तीय ठगी नियन्त्रण गर्नु,
- गैर सरकारी संस्थाहरू र बैङ्क तथा वित्तीय संस्थाहरूसँग नियमित समन्वय र सहकार्य गर्नु,
- सहकारी संस्थाहरूको प्रभावकारी अनुगमन र नियमन गर्नु,
- विद्युतीय आर्थिक तथा वित्तीय कारोबारका बारेमा आम नागरिकमा सचेतना अभिवृद्धि गर्नु ।

द. सोच:

“सुसूचित नागरिक, समृद्ध शहर; पूर्ण वित्तीय साक्षर माडी नगर”

९. लक्ष्य:

माडी नगरपालिकाका सबै नगरवासीको वित्तीय ज्ञान सीप र पहुँच अभिवृद्धि गर्ने ।

१०. उद्देश्य

- सबै नागरिकहरूलाई वित्तीय रूपमा साक्षर बनाउनु,
- वित्तीय सेवामा पहुँच वृद्धि गराउनु,
- वित्तीय अनुशासन कायम राख्नु ।

११. रणनीतिक प्राथमिकताहरू

तल उल्लेखित रणनीतिक प्राथमिकताहरूले रणनीतिक महत्वका विषयहरूमा प्रगति गर्न मार्ग निर्देशन गर्नेछ ।

- आर्थिक अवस्था र आमदानीको स्तरको आधारमा नगरपालिकाभित्रका विभिन्न जातजाति, वर्ग, समुदायका महिला, पुरुषलाई वित्तीय साक्षरता कार्यक्रममा समावेश गरी उनीहरूको संलग्नता र सशक्तिकरण गर्न वित्तीय साक्षरता कार्यक्रम विस्तार गर्ने,
- विद्युतीय वित्तीय कारोबार वृद्धिमा प्रबर्द्धन गर्ने,
- बैङ्क तथा वित्तीय संस्थाहरूसँग समन्वय गरी कार्यक्रम विस्तार गर्ने,
- सहकारी संस्थाहरूको संस्थागत सुदृढीकरण गरी वित्तीय साक्षरता कार्यक्रमका लागि परिचालन गर्ने,
- सम्बन्धित सरोकारवाला संस्थाहरूसँग प्रभावकारी समन्वयात्मक साभेदारीलाई सुदृढ गर्ने,
- कार्यक्रमलाई प्रभावकारी बनाउन नियमित अनुगमन, मूल्याङ्कन तथा नियमन गर्ने ।

१२. रणनीति तथा कार्यनीतिहरू

रणनीति	कार्यनीति
१. समुदायमा वित्तीय साक्षरता ज्ञान प्रदान गर्ने ।	१. बैङ्क तथा वित्तीय संस्थाहरूको सहयोगमा समुदाय लक्षित पाठ्यक्रम निर्धारण गरिने छ । २. आन्तरिक तथा बाह्य स्रोतको परिचालन गरी वित्तीय साक्षरता प्रशिक्षक तयार गरिने छ । ३. वित्तीय साक्षरताका लागि लक्षित वर्गको पहिचान गरी प्राथमिकीकरण गरिने छ । ४. नगर क्षेत्रभित्रका बैङ्क तथा वित्तीय संस्थाहरू, सहकारी संस्थाहरू, मध्यवर्ती उपभोक्ता समितिहरू, क्रियाशील संघ संस्था तथा समितिहरू, गैरसरकारी संस्थाहरू र निजी

	<p>क्षेत्रसँग समन्वय तथा सहकार्य गरी वित्तीय साक्षरता कार्यक्रमलाई अभियानका रूपमा सञ्चालन गरिने छ ।</p> <p>५. प्राथमिकीकरण अनुसार निम्न वर्गहरूमा वित्तीय साक्षरता कार्यक्रम सञ्चालन गरिने छ ।</p> <ul style="list-style-type: none"> ● कम आय भएका उपेक्षित तथा सिमान्तकृत वर्ग, साना किसानहरू, नियमित रूपमा आम्दानी नहुने व्यक्तिहरू ● मध्यम आम्दानीकर्ता तथा ठूला आम्दानीकर्ता, मझौला तथा ठूला व्यवसायी र कृषि उद्यमीहरू ● नियमित आम्दानी हुने व्यक्तिहरू, सेवा तथा अन्य क्षेत्रहरूमा रहेका श्रमिक/कर्मचारी र वैदेशिक रोजगारीसँग सम्बन्धित व्यक्ति तथा परिवार । ● युवा तथा विद्यार्थीहरू ● स्थानीय संघ-संस्था, समूह,आमा समूह, यूवा समूह, बाल समूह तथा समितिहरू ● वित्तीय संस्था तथा सहकारी संस्थाहरूका पदाधिकारी तथा सदस्यहरू ● उपभोक्ता समितिहरू
<p>२. स्थानीय पाठ्यक्रममा वित्तीय साक्षरता समावेश गरी विद्यालय शिक्षा प्रदान गर्ने</p>	<p>१. आधारभूत तहदेखि नै हाल भइरहेको स्थानीय पाठ्यक्रममा वित्तीय साक्षरता सम्बन्धी पाठ्यक्रम समावेश गरी अध्यापन गराइने छ ।</p> <p>२. विद्यालयहरूमा सञ्चालन गरिने अतिरिक्त कृयाकलापहरूमा वित्तीय साक्षरतासम्बन्धी कार्यक्रम आयोजना गरिने छ ।</p> <p>३. प्रत्येक विद्यालयमा कार्यरत शिक्षकहरू मध्येबाट एक जना वित्तीय साक्षरता कक्षा फोकल शिक्षक तोकिएको नियमित रूपमा कार्यक्रमको प्रगतिका बारेमा छलफल गरिने छ ।</p>
<p>३. वित्तीय साक्षरताका लागि सरोकारवालासँग समन्वय तथा सहकार्य गर्ने</p>	<p>१. नगरक्षेत्रभित्र कार्यक्रम सञ्चालन गरिरहेका गैरसरकारी संस्थाहरूसँग समन्वय गरी संस्थाहरूले प्रदान गर्ने क्षमता विकाससम्बन्धी तालिमहरूको पाठ्यक्रममा वित्तीय साक्षरताको विषयवस्तु समावेश गरी कार्यक्रम सञ्चालन गरिने छ ।</p> <p>२. गैरसरकारी संघ-संस्थाबाट प्रदान गरिने आर्थिक अनुदान/सहयोगपूर्व वित्तीय साक्षरतासम्बन्धी अभिमुखीकरण कार्यक्रम सञ्चालन गरिने छ ।</p> <p>३. वित्तीय साक्षरता कार्यक्रम सञ्चालन गर्न सबै बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूसँग समन्वय र साझेदारी गरिने छ ।</p>

	<p>क. नगर क्षेत्रभिन्न रहेका बैङ्क तथा वित्तीय संस्थाहरूसँग समन्वय गरी सामाजिक उत्तरदायित्व (CSR) अन्तर्गत रहेको रकम परिचालन गर्न लगाई बैङ्क तथा वित्तीय संस्थामा आवद्ध सदस्यहरूलाई अनिवार्य रूपमा क्रमशः वित्तीय साक्षरता तालिम सञ्चालन गर्न समन्वयात्मक भूमिका निर्वाह गरिने छ ।</p> <p>ख. वित्तीय सेवाहरूको समावेशी पहुँच र प्रभावकारी उपयोगका लागि पनि बैङ्क तथा वित्तीय संस्थाहरूसँग समन्वय तथा सहकार्य गरिने छ ।</p>
<p>४. सहकारी संस्था मार्फत् वित्तीय साक्षरता प्रदान गर्ने ।</p>	<p>१. यस नगरपालिकाभिन्न सञ्चालित सहकारी संस्थाहरूको नियमन, अनुगमन र क्षमता अभिवृद्धि गरी सुदृढ गर्ने र तिनलाई वित्तीय साक्षरता कार्यक्रमका लागि परिचालन गरिने छ ।</p> <p>२. सहकारीको लगानीलाई लक्षित वर्गमा र उत्पादनशील क्षेत्रमा उपयोग गरिने छ ।</p> <p>३. वर्गीय तथा बौद्धिक स्तर अनुसार लक्षित वर्गको पहिचान गरी फरक-फरक मोडालिटीमा वित्तीय साक्षरता कक्षा सञ्चालन गरिने छ ।</p>
<p>५. नगरपालिकाको नीति तथा कार्यक्रम र बजेटमा वित्तीय साक्षरतालाई समावेश गर्ने ।</p>	<p>१. नगरपालिकाको आवधिक योजना, वार्षिक नीति तथा कार्यक्रम एवम् वार्षिक तथा बहुवर्षीय बजेट तथा कार्यक्रममा वित्तीय साक्षरलाई अनिवार्य समावेश गरी प्रभावकारी कार्यान्वयन गरिने छ ।</p> <p>२. नगरपालिकाभिन्नका विभिन्न शाखाबाट सञ्चालन गरिने देहायका कार्यक्रमहरूमा वित्तीय साक्षरता समावेश गरिने छ ।</p> <p>रोजगार प्रवर्द्धन कार्यक्रम</p> <ul style="list-style-type: none"> ● प्रधानमन्त्री रोजगार कार्यक्रम लगायत अन्य यस्तै प्रकृतिका कार्यक्रमहरूमा । ● वैदेशिक रोजगारीमा जाने तयारीमा रहेका र वैदेशिक रोजगारीबाट विप्रेषण प्राप्त गरिरहेका परिवारका सदस्यहरूलाई प्रदान गरिने तालिममा । <p>लघुउद्यम विकास कार्यक्रम</p> <ul style="list-style-type: none"> ● लघु उद्यम शाखा (मेड्पा) बाट सञ्चालित उद्यमशीलता विकास तालिममा । <p>सामाजिक विकास</p>

- महिला सशक्तिकरण तथा क्षमता अभिवृद्धि तालिममा ।
- व्यवसाय सञ्चालन तथा अन्य अनुदानका कार्यक्रमहरूमा समावेश भएका सहभागीहरूलाई प्रदान गरिने तालिम तथा अभिमुखीकरणमा ।
- महिला लक्षित आयआर्जन कार्यक्रमका सहभागीहरूलाई तालिम तथा अनुशिक्षणमा ।
- दलित, अपागं, आदिवासी तथा जनजाति लगायत लक्षित वर्गको कार्यक्रममा ।
- टोल सुधार संस्था परिचालन कार्यक्रममा ।

कृषि कार्यक्रम

- व्यवसायका लागि अनुदान पाउन योग्य कृषकहरूलाई अनुदान दिनुपूर्व अभिमुखीकरण कार्यक्रम प्रदान गर्ने समयमा ।
- तालिम तथा अभिमुखीकरणमा कृषि प्रविधि, उत्पादन वृद्धि, बजारीकरण जस्ता विषयमा क्षमता अभिवृद्धि गर्ने ।
- कृषि बीमा, कृषि बचत लगायतका कार्यक्रमहरूमा वित्तिय साक्षरता समावेश गर्ने ।

पशुपंक्षी विकास

- पशु प्राविधिक, व्यावसायिक पशु-पालन तथा प्रवर्द्धन आदि जस्ता तालिममा ।
- पशुपंक्षी विकास तथा प्रवर्द्धनका लागि अनुदान कार्यक्रम सञ्चालन गर्दा अनुदान दिनु पूर्व गरिने अभिमुखीकरण कार्यक्रमको समयमा ।

शिक्षासँग सम्बन्धित कार्यक्रम

- नगरपालिकाको शिक्षा शाखा मार्फत सञ्चालन गरिने शिक्षकहरूको क्षमता अभिवृद्धि तालिममा ।
- शिक्षा शाखा तथा विद्यालयले नियमित रूपमा सञ्चालन गर्ने अतिरिक्त क्रियाकलापहरू सञ्चालनमा ।
- स्थानीय पाठ्यक्रम निर्माण तथा शिक्षणमा ।

स्वास्थ्यसँग सम्बन्धित कार्यक्रम

- स्वास्थ्य बीमा कार्यक्रममा आवद्ध गराउनुपूर्व गरिने सदस्यहरूसँगको घर-भेटघाटमा ।
- महिला स्वास्थ्य स्वयंसेविकाहरूको क्षमता अभिवृद्धि तालिममा ।

	<ul style="list-style-type: none"> ● आमा समूहको बैठक तथा भेलामा । ● प्रतिकारात्मक तथा प्रवर्द्धनात्मक स्वास्थ्य चेतना अभिवृद्धि कार्यक्रममा । ● दीर्घरोगी परिवारलाई दिइने अनुदानको समयमा । ● स्वास्थ्य संस्था तथा स्वास्थ्यकर्मीहरूले संचालन गर्ने स्वास्थ्यका अन्य कार्यक्रमहरूमा <p>सहकारी विकास</p> <ul style="list-style-type: none"> ● सहकारी शाखा मार्फत सहकारी संस्थाका पदाधिकारीहरू तथा कर्मचारीहरूका लागि दिइने क्षमता विकास सम्बन्धी तालिममा (आधारभूत लेखा, नेतृत्व विकास, कोपोमिस आदि) । ● सहकारी संस्था मार्फत सञ्चालन हुने सहकारी शिक्षा कार्यक्रममा । <p>योजना तथा पूर्वाधार विकास</p> <ul style="list-style-type: none"> ● ग्रामीण पूर्वाधार (सडक, साना सिंचाइ, खानेपानी, लघुविद्युत आदिका उपभोक्ता) निर्माणका लागि गठन भएका उपभोक्ता समितिका पदाधिकारीहरूलाई उपभोक्ता समिति गठन भएपछि दिइने तालिममा । <p>प्रशासन तथा संस्थागत विकास</p> <p>जनप्रतिनिधि तथा कर्मचारीहरूको लागि क्षमता विकास कार्यक्रमहरूमा</p>
<p>६. गैह्र बैंकिंग कारोबारलाई बैंकिंग कारोबारमा समावेश गराउने</p>	<p>१. वित्तीय पहुँच नभएका समुदायहरूका लागि विद्युतीय पूर्वाधारको सुदृढीकरण गर्दै विद्युतीय वित्तीय सेवाको पहुँच विस्तारसँगै हुनसक्ने जोखिमहरूबाट संरक्षण गरिने छ ।</p> <p>२. एक बालिग एक खाता सञ्चालनलाई अभियानको रूपमा अधि बढाउने क्रममा पहिलो चरणमा एक परिवारको कम्तिमा एक बैंड खाता रहने व्यवस्थालाई अभिप्रेरित गर्दै क्रमशः परिवारका सबै बालिग व्यक्तिहरूको खाता खोल्न बैंड तथा वित्तीय संस्थासँग सहकार्य गरिने ।</p> <p>३. “सबै विप्रेषण बैंकिङ क्षेत्रबाट” भन्ने अभियान सञ्चालन गरिने छ ।</p>
<p>७. समावेशीताको नीति अवलम्बन गर्ने</p>	<p>१. महिला, दलित, सीमान्तकृत पिछडिएका वर्ग तथा अल्पसंख्यकलाई वित्तीय साक्षरतामा प्राथमिकता दिइने छ ।</p> <p>२. महिला, दलित, सीमान्तकृत पिछडिएका वर्ग तथा अल्पसंख्यकलाई तथा अन्य बैंकिङ प्रणालीमा नसमेटिएका</p>

	वर्गलाई बैङ्कमा खाता खोल्न र वित्तीय कारोबार बैङ्क मार्फत गर्न प्रोत्साहन गरिने छ ।
--	---

१३. रणनीति कार्यान्वयनको व्यवस्था

वित्तीय साक्षरता कार्यक्रम श्रम तथा रोजगार शाखाको नेतृत्वमा अन्य शाखाहरूसँग समन्वय कायम गरी कार्यान्वयन गरिने छ । नियमित सेवा प्रवाहका लागि श्रम तथा रोजगार शाखा अन्तर्गत रहने गरी वित्तीय साक्षरता सहजकर्ताको व्यवस्था गरिने छ । कार्यक्रमको आयतन अनुसार आवश्यक जनशक्ति पूर्तिका लागि सहजकर्ता थप गर्ने वा स्रोत व्यक्ति तयार गरी कार्यक्रम कार्यान्वयन गरिने छ । लक्षित समूहहरूको स्तर र वित्तीय क्षमताको आधारमा तालिम सामग्रीहरू जस्तै सहभागी पुस्तिका, सहजकर्ताहरूको लागि तालिम निर्देशिका र अन्य सामग्रीहरूको आवश्यकता अनुसार विकास गरिने छ । थप क्षमता विकासका लागि नगरपालिकाले आवश्यकता अनुसार सेवा प्रदायक संस्था (गैरसरकारी/निजी) तथा विज्ञहरूबाट सेवा लिन सक्ने छ । विकास साभेदारहरूलाई साभेदारीको लागि पहल गरिने छ ।

१४. स्रोत व्यवस्थापन

वित्तीय साक्षरता कार्यक्रम सञ्चालन गर्न आवश्यक बजेट नगरपालिकाको वार्षिक नीति तथा कार्यक्रममा समावेश गरिने छ । प्रदेश तथा संघीय सरकार मार्फत प्राप्त हुने स्रोत, बैङ्क तथा वित्तीय संस्था, सहकारी, गैरसरकारी संस्थाहरू, होटल/अन्य व्यवसाय, चितवन राष्ट्रिय निकुञ्ज र मध्यवर्ती उपभोक्ता समिति, शिक्षण तथा स्वास्थ्य संस्थाका साथै निजी क्षेत्र समेतको समन्वयमा स्रोतको व्यवस्थापन गरिने छ ।

१५. अनुगमन तथा मूल्याङ्कन

सामाजिक विकास समितिको संयोजक तथा आर्थिक विकास समितिको संयोजक समेतको सहभागितामा नगरपालिकाको अनुगमन समितिबाट नै वित्तीय साक्षरता अनुगमन संयन्त्रको स्थापना गरी अनुगमन तथा मूल्याङ्कनको व्यवस्था मिलाइने छ । रणनीतिमा उल्लेख गरिएका क्रियाकलापहरू नगरपालिकाको वार्षिक कार्यक्रममा समावेश भए-नभएको यकिन गर्ने र सम्बन्धित पक्षलाई समावेश गर्न सुझाव प्रदान गर्ने, वार्षिक कार्यक्रममा समावेश भएका कृयाकलापहरूको कार्यान्वयन कसरी भइरहेका छन् भन्ने विषयमा नियमित अनुगमन गरी नगरपालिकामा प्रतिवेदन पेश गर्न नगर प्रमुखमार्फत् नगरकार्यपालिकामा प्रतिवेदन पेश गर्ने व्यवस्था गरिने छ । वार्षिक रूपमा सूचकहरू विकास गरी मूल्याङ्कन मापदण्डका आधारमा गरिने छ ।

१६. जोखिम

वित्तीय साक्षरता रणनीति कार्यान्वयनमा आन्तरिक र बाह्य पक्षहरूबाट जोखिम उत्पन्न हुने संभावना रहेको छ । जोखिमका घटनाले जोखिम घटनाको आवृत्तिलाई जनाउँछ, भने जोखिम-प्रभावले जोखिम उपायको प्रभावको स्तरलाई जनाउँछ ।

संभावित जोखिमको प्रकार	जोखिमको प्रकृति	जोखिम न्यूनिकरणको उपाय	जोखिमको असर
------------------------	-----------------	------------------------	-------------

उद्देश्यवाट विचलन	वित्तीय साक्षरता कार्यक्रमलाई सम्बन्धित शाखाहरूले महत्वका साथ हेर्न सकिएन भने कार्यान्वयन पक्ष कमजोर हुन सक्ने ।	सम्बन्धित शाखाहरूलाई सूचक सहित जिम्मेवारी तोक्ने ।	उच्च
सहजकर्ताको तयारी	वित्तीय साक्षरता कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने सहजकर्ता /प्रशिक्षकलाई प्रभावकारी तालिम प्रदान गर्न नसकिएमा ।	वित्तीय साक्षरता कार्यक्रम संचालन गर्नुभन्दा अगाडि प्रभावकारी रूपमा तालिम प्रदान गर्ने ।	उच्च
लक्षित छनोट	समुदाय वा स्थान अनुसार लक्षित वर्ग छनोटका मापदण्ड तोक्न नसक्दा ।	लक्षित वर्ग छनोटका मापदण्डहरू तय गर्ने र सोही अनुसार छनोट गर्ने ।	उच्च
विविध वर्गहरू	यस रणनीतिले तय गरेका लक्षित वर्गहरूमा विविधता भएकाले उनीहरूमा वित्तीय साक्षरता सम्बन्धी बुझाइको स्तर फरक हुने । उनीहरूको आवश्यकता र माग पनि फरक-फरक हुन सक्छ । यसका कारण वित्तीय साक्षरता कार्यान्वयनमा जटिलता आउन सक्ने ।	लक्षित वर्ग अनुसारका पाठ्यक्रम र अन्य सिकाइका सामग्रीहरूको निर्माण गर्ने । सरोकारवालाहरूसँग नियमित छलफल गर्ने र कार्य योजना निर्माण गर्ने । सहजकर्ताहरूलाई पनि लक्षित वर्ग अनुसारको प्रशिक्षण प्रदान गर्ने ।	उच्च
वञ्चितीकरणमा परेका वर्गहरूको समावेशिता	दुर्गम समुदाय, न्यून आय भएका, बेरोजगार वा अर्धरोजगारीका कारणले वञ्चितीमा परेका घरपरिवारको वित्तीय समावेशिता र वित्तीय साक्षरता कार्यक्रममा सहभागिता गराउन जटिलता ।	वञ्चितीमा परेका घरपरिवारको पहिचान गर्ने र उनीहरूको अवस्था हेरी कार्यक्रमप्रति आकर्षण गर्ने खालको कार्य योजना बनाई कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने ।	उच्च
सहभागिता	महिला, न्यून आय, बेरोजगार वा अर्धरोजगारी भएका घरपरिवारहरूको नियमित सहभागिता हुन नसक्ने संभावना ।	महिला, न्यून आय, बेरोजगार वा अर्धरोजगारी भएका परिवारको आवश्यकता वा मागको पहिचान गर्ने र सोही अनुसार कार्यक्रम सञ्चालन गर्नुका साथै नियमित अनुगमन गरी सहभागिताको लागि उत्प्रेरित गर्ने ।	उच्च
समन्वय र सहकार्य	वित्तीय साक्षरता कार्यक्रम बहुपक्षीय सरोकार राख्ने विषय भएकोले समन्वय र सहकार्यमा समस्या आउन सक्ने ।	नियमित रूपमा वित्तीय साक्षरता कार्यक्रमको सरोकारवालाहरूसँग सम्पर्क र समन्वयमा जोड दिने ।	मध्यम

सम्बन्धित विषयगत शाखा र सरोकारवालाहरु बीच समन्वय	विषयगत शाखा तथा अन्य सरोकारवालाहरु बीच रणनीति कार्यान्वयनमा अन्योल तथा दोहोरपना हुन सक्ने ।	जिम्मेवार विषयगत शाखाले सम्बन्धित सबै पक्षहरूसँग नियमित समन्वय गर्ने र सरोकारवालाहरु सहित कार्ययोजना निर्माण गरी अन्योलता र दोहोरपना हटाउने ।	मध्यम
क्षमतायुक्त, दक्ष जनशक्ति, स्रोत र साधनको सीमितता	वित्तीय साक्षरता रणनीति कार्यान्वयनमा क्षमतायुक्त, दक्ष जनशक्ति, स्रोत र साधनको सीमितता हुन सक्ने ।	क्षमतायुक्त, दक्ष जनशक्ति निर्माण गर्न तालिम प्रदान गर्ने र स्रोत - साधनको समयमै व्यवस्था गर्ने ।	मध्यम

१६. सरोकारवालाको पहिचान

यस रणनीतिलाई सञ्चालन गर्नका लागि देहायका सरोकारवालाहरुको पहिचान र परिचालन हुनेछ ।
नगरपालिका क्षेत्रभित्र रहेका सरोकारवालाहरु

- वित्तीय संस्थाहरु
- मध्यवर्ती उपभोक्ता समिति
- सामुदायिक वन उपभोक्ता समिति
- चितवन राष्ट्रिय निकुञ्ज
- गैह्र सहकारी संस्थाहरु
- टोल विकास समितिहरु
- होमस्टे सञ्चालक तथा होमस्टे नगर समिति
- उद्योग वाणिज्य संघ तथा उद्योग संघ
- महिला समूह
- बीमा कम्पनी
- सामुदायिक पुस्तकालय
- कृषि समूह तथा समिति
- ज्येष्ठ नागरिक समूह
- विद्यालय, क्याम्पस
- वडा कार्यालय
- होटल एसोसिएशन
- बाल क्लब

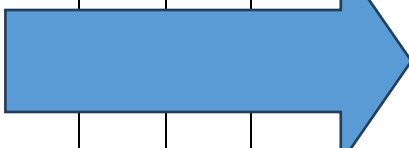

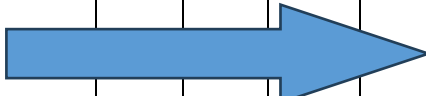
नगरपालिका क्षेत्रबाहिर रहेका सरोकारवालाहरु

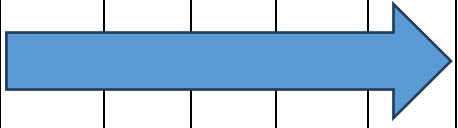
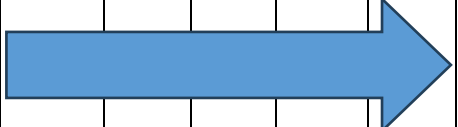
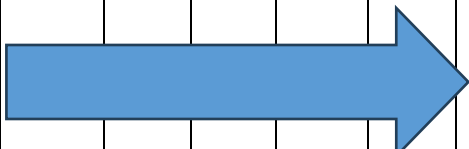
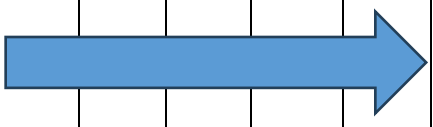
- नेपाल सरकार, श्रम रोजगार मन्त्रालय
- प्राकृतिक स्रोत तथा वीत्त आयोग
- प्रदेश सरकार, मन्त्रालय तथा निकायहरु
- राष्ट्रिय वाणिज्य बैङ्क
- अन्तर्राष्ट्रिय संघ संस्थाहरु
- बैकर्स एसोसिएशन
- वि. आइ. टी.
- प्रदेश सुशासन केन्द्र
- आई. एल. ओ., आई. ओ. एम.

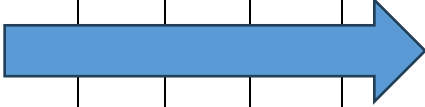
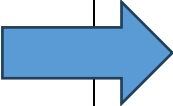
१७. समीक्षा तथा संशोधन

यस रणनीतिलाई आवश्यकता अनुसार पुनरावलोकन गर्न सकिने छ ।

१७. रणनीति कार्यान्वयनको कार्ययोजना

क्र.स.	क्याकलाप	जिम्मेवार शाखा	सहयोगी निकाय	अपेक्षित प्रतिफल	पहिलो वर्ष	दोस्रो वर्ष	तेस्रो वर्ष	चौथो वर्ष	पाँचौ वर्ष
१	बैंङ तथा वित्तीय संस्था र अन्य सरोकारवाला संस्थाहरूसँग छलफल र समन्वय गर्ने	श्रम तथा रोजगार	प्रशासन शाखा	सरोकारवाला संस्थाहरूसँग सहकार्य हुने					
१	आधारभूत तहको पाठ्यक्रममा वित्तीय साक्षरता कार्यक्रम समावेश गर्ने	शिक्षा युवा तथा खेलकुद	शिक्षण संस्थाहरु, समन्वय एकाइ	पाठ्यक्रम तयार					
२	विद्यालयका अतिरिक्त क्याकलापमा वित्तीय साक्षरता सम्बन्धी कार्यक्रम	शिक्षा युवा तथा खेलकुद	शिक्षण संस्थाहरु	विद्यार्थीमा वित्तीय साक्षरताबारे ज्ञान					
३	प्रशिक्षक प्रशिक्षण कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने	श्रम तथा रोजगार	वित्तीय संस्थाहरु	सहजकर्ताहरु तयार					
४	लक्षित वर्गको छनोट र वर्गीकरण	श्रम तथा रोजगार	वडा तथा टोल विकास	लक्षित वर्गको पहिचान भइ सूचिकृत					
५	बैदेशिक रोजगारीमा रहेका परिवारलाई	श्रम तथा रोजगार	रोजगार सेवा केन्द्र	ज्ञान तथा व्यवहार परिवर्तन					

	वित्तीय साक्षरता कक्षा सञ्चालन गर्ने ।								
६	बैदेशिक रोजगारबाट फर्किएर आएकाहरुलाई वित्तीय साक्षरता तथा उच्चमशीलता कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने	श्रम तथा रोजगार	रोजगार सेवा केन्द्र	ज्ञान तथा व्यवहार परिवर्तन					
७	विपन्न, दलित, पिछडिएका महिलाहरुलाई वित्तीय साक्षरता कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने ।	महिला विकास	स्थानीय गै.स.स. र महिला विकास	ज्ञान तथा व्यवहार परिवर्तन साथै बचत बृद्धि					
८	प्रधानमन्त्री रोजगार कार्यक्रम र उच्चमशीलता कार्यक्रमका सहभागीलाई वित्तीय साक्षरता कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने	श्रम तथा रोजगार	रोजगार सेवा केन्द्र र उच्चम विकास शाखा	ज्ञान तथा व्यवहार परिवर्तन साथै बचत बृद्धि र उच्चमशीलता विकास					
९	विभिन्न समूह तथा टोल विकास संस्थाका सदस्यहरुलाई वित्तीय	कृषि तथा पशु विकास तथा योजना तथा	कृषि तथा पशु विकास शाखा तथा योजना तथा	ज्ञान तथा व्यवहार परिवर्तन साथै बचत बृद्धि					

	साक्षरता कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने	पूर्वाधार र गै.स.स.	पूर्वाधार शाखा र गै.स.स.						
१०	बैंङ्क तथा वित्तीय संस्थाहरुसँगको समन्वयमा आवद्ध सदस्यहरुको लागि वित्तीय साक्षरता तालिम सञ्चालन	स्थानीय तहमा कार्यरत बैंङ्क तथा वित्तीय संस्थाहरु	विभिन्न तहका बैंङ्क तथा वित्तीय संस्थाहरु	ज्ञान तथा व्यवहार परिवर्तन साथै बचत र बैंकिंग कारोवारमा बृद्धि तथा वित्तीय समावेशिता बृद्धि					
११	सहकारी संस्थाका सदस्यहरुलाई वित्तीय साक्षरता कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने	सहकारी विकास कार्यक्रम तथा सहकारीहरु	सहकारी विकास शाखा तथा स्थानीय तह भित्रका सहकारीहरु	ज्ञान तथा व्यवहार परिवर्तन साथै बचत तथा ऋण सदुपयोग र असर कारोवारमा बृद्धि तथा वित्तीय समावेशिता बृद्धि					

अनुसूची १:

वित्तीय साक्षरताको पाठ्यक्रममा समावेश हुने मुख्य विषयहरू :

- ❖ वित्तीय साक्षरताको परिचय
- ❖ चाहना र आवश्यकता
- ❖ पारिवारिक योजना र वित्तीय लक्ष्य
- ❖ वित्तीय सेवा तथा सेवा प्रदायकहरू
- ❖ बचतको योजना तथा व्यवस्थापन
- ❖ ऋण व्यवस्थापन
- ❖ विद्युतीय बैंकिङ् सेवा
- ❖ पारिवारिक बजेट
- ❖ पारिवारिक वित्तीय व्यवस्थापन तथा अनुशासन
- ❖ आम्दानी खर्चको वर्गीकरण तथा लेखाजोखा
- ❖ सुरक्षित वैदेशिक रोजगार र विप्रेषण
- ❖ सम्पत्ति निर्माण
- ❖ जोखिम व्यवस्थापन
- ❖ लघु-उद्यम स्थापना तथा विकास र व्यावसायिक योजना
- ❖ पुँजीको लागत

पाठ्यक्रम तयार गर्दा आवश्यकता अनुसार यीविषयहरूमाथप/घट गरी पाठ्यक्रम तयार गर्न सकिनेछ ।

अनुसूची: २ वित्तीय साक्षरता कार्यक्रमको मूल प्रवाहीकरण

निम्न आय भएका, वित्तीय पहुँचबाट बञ्चित र सिमान्तकृत समुदायहरूले भोगेका समस्याहरूको पहिचान तथा लेखाजोखा गरी नीतिगत व्यवस्थाहरू, योजना, बजेट विनियोजन, अवसरहरूमा पहुँच, व्यावसायिक क्रियाकलाप, अनुगमन, मूल्याङ्कन र अध्ययन आदि कार्यहरूमा समान अवसरमार्फत् वित्तीय सवाल र समस्याको सम्बोधन गरी वित्तीय साक्षरताको माध्यमबाट आर्थिक विकासको प्रक्रियामा मूल प्रवाहीकरण गर्ने ।

वित्तीय साक्षरता कार्यक्रमको लागि बजेटको सुनिश्चितताका साथै लक्षित वर्गहरूको वित्तीय साक्षरतामा पहुँच अभिवृद्धि गर्न यस कार्यक्रमलाई मूल प्रवाहीकरण गरिने छ । वित्तीय साक्षरता रणनीति कार्यान्वयनका लागि कानुनी तथा नीतिगत प्रबन्ध गरी संस्थागत सुधार तथा क्षमता विकासको माध्यमबाट समुदाय स्तरमा व्यापक रूपमा वित्तीय साक्षरता कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने प्रणालीको विकास पनि गरिनेछ । निम्न बमोजिमका माध्यमहरू अवलम्बन गरी वित्तीय साक्षरता रणनीति मूल प्रवाहीकरण गरिने छ ।

माध्यमहरू	मूल प्रवाहीकरण प्रक्रिया
आर्थिक विकास समिति	<ul style="list-style-type: none"> वित्तीय साक्षरता कार्यक्रमका लागि पाठ्यक्रम निर्माण गर्न र विभिन्न लक्षित वर्गमा कार्यक्रम सञ्चालन गर्नका लागि बजेट विनियोजन गरी सो बजेट पारित गर्न कार्यपालिकामा पेश गर्ने ।
आर्थिक विकास -रोजगार प्रबर्द्धन कार्यक्रम -लघुउद्यम विकास कार्यक्रम	<ul style="list-style-type: none"> स्वरोजगार, रोजगारी र उद्यमशिलताको एकिकृत कार्यक्रमका माध्यमबाटमध्यम आम्दानीकर्ता तथा ठूला आम्दानीकर्ता, मभौला तथा ठूला व्यवसायी र कृषि उद्यमीहरूलाई वित्तीय साक्षरता कार्यक्रममा समावेश गर्ने ।
सामाजिक विकास	<ul style="list-style-type: none"> वित्तीय साक्षरता कार्यक्रमका लागि लक्षित समुदायहरूको छनोट र परिचालन गर्ने, पाठ्यक्रम निर्माण गर्ने । सेवा तथा अन्य क्षेत्रहरूमा रहेका श्रमिक/कर्मचारी र वैदेशिक रोजगारीमा जाने तयारीमा रहेका व्यक्ति/विप्रेषण प्राप्त गर्ने परिवारका सदस्यहरूलाई वित्तीय साक्षरता कार्यक्रममा समावेश गर्ने । सम्बन्धित सबै सरोकारवाला पक्षहरूलाई आभिमुखीकरण कार्यक्रम गरी कार्यान्वयन र परिणाममा एकरूपता ल्याउने ।
सहकारी विकास	<ul style="list-style-type: none"> सहकारी संस्थाहरूको वित्तीय साक्षरतामा क्षमता अभिवृद्धि गरी कम आय भएका सिमान्तकृत वर्ग साना किसानहरू, उपेक्षित वर्ग नियमित रूपमा आम्दानी नहुने व्यक्तिहरूलाई वित्तीय साक्षरता कार्यक्रममा समावेश गर्ने । सहकारी संस्थाहरूको माध्यमद्वारा वित्तीय साक्षरता कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने ।

शिक्षा तथा स्वास्थ्य	<ul style="list-style-type: none"> ● युवा तथा माध्यमिक तहका विद्यार्थीहरूलाई वित्तीय साक्षरता कार्यक्रममा समावेश गर्ने । ● स्वस्थ शहर कार्यक्रम कार्यान्वयनका लागि गठन गरिएको समितिलाई वित्तीय साक्षरतासम्बन्धी अभिमुखीकरण कार्यक्रम गरी प्रभावकारी रूपमा कार्यान्वयन गर्ने । ● वित्तीय साक्षरताको दृष्टिकोणबाट महिला स्वास्थ्य स्वयंसेविकाहरूको क्षमता अभिवृद्धि (वित्तीय साक्षरतासम्बन्धी तालिम) तथा परिचालन गर्ने ।
योजना, अनुगमन तथा तथ्याङ्क शाखा	<ul style="list-style-type: none"> ● वित्तीय साक्षरता कार्यक्रमलाई योजनामा समावेश गर्ने । विभिन्न लक्षित वर्गका लागि सञ्चालनमा रहेका वित्तीय साक्षरता कार्यक्रमको नियमित अनुगमन गर्ने, तथ्याङ्क सङ्कलन गर्ने, विश्लेषण गर्ने र वित्तीय साक्षरता कार्यक्रम सञ्चालन भइसकेका लक्षित वर्गहरूको पुनरावलोकन (फलोअप) गर्ने ।
राजस्व तथा आर्थिक प्रशासन शाखा	<ul style="list-style-type: none"> ● वित्तीय साक्षरता कार्यक्रम सञ्चालन तथा कार्यान्वयनका लागि उत्तरदायी हुने ।
बैंङ्क तथा वित्तीय संस्थाहरू	<ul style="list-style-type: none"> ● बैंङ्क तथा वित्तीय संस्थाहरूसँग समन्वय गरी सामाजिक उत्तरदायित्व अन्तर्गत रहेको कोष उपयोग गरी समुदाय स्तरमा वित्तीय साक्षरता कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने ।
विद्यालयहरू	<ul style="list-style-type: none"> ● आधारभूत तहदेखि नै शिक्षक छनोट गरी वित्तीय साक्षरता सम्बन्धी तालिम प्रदान गर्दै यसका माध्यमबाट कक्षा ६ देखि माथिका विद्यार्थीहरूका लागि वित्तीय साक्षरता कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने ।

अनुसूची: ३ श्रम रोजगार तथा सामाजिक सुरक्षा मन्त्रालय अन्तरगतको सामी कार्यक्रमले हाल तयार गरेका मोड्यूलहरूका साथै नेपाल राष्ट्र बैंङ्कको वित्तीय साक्षरता फ्रेम वर्कमा भएका विषयहरू समेटि तयार गरिने मोड्यूलहरू प्रयोग गरिने छ ।